

H101 4.3.82

Skillnaden mellan procent och procentenhet får vi utredd i dag — prof. Thors har rentav anlitat matematisk expertis för att kunna delge oss önskade upplysningar i frågan. Ur hans egen fatabur kommer synpunkter på långa ord-sammansättningar och den nya betydelsen av "taga fram".

En läsare har i en svensk (uppenbarligen rikssvensk) teknisk tidskrift funnit ord som **pappersbrukstillämpning, blekmedelsförbrukning och kunskapsuppbyg-gande**. Han tycker att språket blir osmidigare.

Svenskan har — liksom t.ex. tyskan och finskan (men inte engelskan) — en stor förmåga att bilda långa sammansättningar, och jag håller med om att den möjlig-heten utnyttjas för mycket. Av de nämnda sammansättningarna kan t.ex. **blekmedelsförbrukning** med fördel bytas ut mot **förbrukning av blekmedel**. De övriga sammansätt-ningarna kan säkert också bytas ut mot enklare uttryck, men utan att känna sammanhanget och de sakliga fakta törs jag inte ge mig in på dem.

Den frågande nämner f.ö. vissa uttryck som verkar påfallande enligt hans mening. Ett av dem skall uppmärksammas här: "detta krite-rium som tagits fram kan sedan användas . . .".

Taga fram förekommer ofta i modern teknologi, medicin m.m. Ett (konstruerat) exempel: "Penicillinet som togs fram på 1940-talet". Det är inte detsamma som **framställdes**, vilket ju kan användas om fabriks-mässig tillverkning, inte heller liktydigt med **utvecklades**, som inte betonar det nya i skeendet på samma sätt som **togs fram**. Det uttrycket är ett gott tillskott till ordförrådet. Man får dock se till att sammanhanget inte är sådant att man frestas förstå **taga fram** i dess vanliga betydelse: ta fram något som är t.ex. undangömt.

En annan frågande tar upp orden **aktivitet** och **begivenhet** i före-ningssammanhang.

Jag håller med om att **aktiviteter** kan brukas i betydelsen "verksam-hetsformer". Däremot brukar jag inte så gärna ordet **begivenhet**, som klingar lite "sökt", lite konstlat i mina öron. Det vanliga händelse duger vanligen lika bra, t.ex. "pensionärssamlingen och kyrkkaf-fet är veckans (vanliga) händelser i föreningen".

Ett numera vanligt ord — med motsvarigheter i andra språk, t.ex. engelska och finska — är **procent-enhet**. "Är det någon betydelse-skillnad mellan **procent** och **procentenhet**?"

För att kunna ge ett korrekt svar på frågan, bad jag kommerserådet

Eric Bargum, som är både matema-tiker av facket och affärsman, ge ett svar. Det följande är citerat efter hans svar:

"**Procent** och **procentenhet** är i praktiken synonymer. Sålunda är x procent av en storhet också x procentenheter, alltså hundraedele-lar, av storheten. Uttrycket **procent-enhet** kan emellertid ibland bega-nas för att förtydliga en utsaga. Om exempelvis ett politiskt parti i föregående val fått 8 % av rösterna och vid nyval får 12 % av rösterna, så har dess understöd ökat med 50 %, men dess andel av alla avgivna röster har ökat med 4 procentenheter. — Det är viktigt att det framgår, på vilken grundstorhet procenten beräknats. (T.ex. är 80 tjugo % mindre än 100, men 100 är 25 % större än 80.)"

Jag tackar kommerserådet Bar-gum för hans hjälp.

"I Helsingfors skärgård finnes två stenar eller grund med samma namn: **Viborgs sten**. Den ena vid farleden österut, den andra vid farleden västerut (eg. Esbo skär-gård). Har detta helt enkelt att göra med stadsnamnet **Viborg**?"

Det har det nog: Viborgs sten har fått det namnet därför att den ligger vid farleden till Viborg. (Som så ofta i fråga om nyländska namn har jag rådfrågat prof. Åke Granlund och han håller med om att Viborgs sten har den ovan angivna bak-grunden.)

Ortnamn av den sorten — man kunde t.ex. kalla dem målångivande — är vanliga, inte bara hos oss utan i hela Norden.

Carl-Eric Thors

11.3.82
Torsdag med THORS

PRINSEN AV WALES får vara med och sprida kunglig glans över dagens språkspalt — även om det kanske skulle vara motiverat att SNUVA honom på den titeln . . . för att nu använda ett verb som också tas upp till diskussion.

Dagens första frågeställare disku-terar den riktiga svenska återgiv-ningen av titeln **Prince of Wales**, dvs. den engelska kronprinstiteln..

Insändaren har enligt min mening rätt i sina misstankar, att engelskans **prince** i det här fallet egentligen borde återges med **furste**, inte med **prins**. Titeln **Prince of Wales** förlänades av den engelske kungen Edward I åt hans äldste son, sedan Wales på 1280-talet erövrats av engelsmännen (tidigare hade det varit ett självständigt furstendöme). I högofficiell engelsk stil talas det fortfarande om "the Principality of Wales" — furstendömet Wales.

Men: även om det måste medges, att det engelska och franska **prince** som titel för en regerande furste brukat återges med **furste** på svenska (saken är i nutiden aktuell endast för fursten — på franska och engelska **prince** — av Monaco) och även om Wales formellt är ett "principality", ett furstendöme, så är beteckningen **prins av Wales** av ålder bruklig i svenskan och den stämmer såtillvida med svenskt språkbruk, att **prins** brukas om icke-regerande kungliga personer.

Rätt nyligen (den 11 februari i år) behandlades bruket av **varifrån** och **därifrån** i relativa satser. En universitetslärare av rikssvensk börd påpekar att också **därifrån** i den funktionen stöter hans öra.

Det skall inte förnekas att satser av typen "platsen därifrån han härstammade" hos oss har en stelt skriftspråklig klang. I tal och i ledigt skriftspråk heter det i stället "plat-sen (som) han härstammade från" — alltså med **som**, vilket dock inte är obligatoriskt i alla sådana satser, och ett slutställt adverb.

Andra liknande uttryck låter mycket stela (också här hos oss), t.ex. "saken varom vi talade" — helt otänkbart i tal och ålderdomligt eller osvenskt i skrift; nu heter det "saken (som) vi talade om". **Varom, varmed** är s.k. pronomi-naladverb, en kategori som i nutida språk har fått en mycket minskad användning.

En fråga som kan besvaras mycket kort, eftersom den nyligen behandlats i spalten, gäller bruket av de relativa pronomina **vars** och **vilkas**. Jag framhöll i ett inlägg nyligen, att **vars** numera är det brukliga ordet i skilda stilarter och kunde hänvisa till fjärde och sista upplagan av Wellanders "Riktig svenska": **vars** kan utmärkt väl brukas också med syftning på flera.

"Är verbet (att) **snuva** verkligen ett godkänt ord? Kan det brukas i skrift?"

Snuva i betydelsen "lura, bedra-ga" måste nog anses vara ett accepterat svenskt ord, men det betecknas i ordlistor och ordböcker som "vardagligt". — Man kan gott tänka sig en sats "Laget väntade sig en triumf i matchen, men blev snuvat på segern", men det skulle inte låta bra, om verbet **snuva** användes t.ex. i historisk text.

Carl-Eric Thors